

УДК 316.628:364:371

Слободян Тетяна

МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

У статті представлено результати дослідження мотивації до навчання студентів спеціальності «Соціальна робота». Зокрема, виявлено провідні мотиви студентів цієї спеціальності; залежність мотивації від року навчання та навчального закладу, у якому студенти здобувають освіту. Також з'ясовано професійну спрямованість студентів та її зв'язок із мотивацією; виявлено й інші фактори, що впливають на мотивацію студентів до навчання.

Вступ

Соціальна робота в Україні стрімко розвивається, збільшуючи попит на ринку праці на висококваліфікованих спеціалістів, що мають належну професійну підготовку для роботи у соціальній сфері, тобто соціальних працівників. Говорячи про навчання таких фахівців, варто наголосити на важливості їх якісної підготовки, до компонентів якої, зокрема, відносять і аналіз мотивації студентів до навчання цієї спеціальності.

Останніми роками зросла кількість досліджень мотивації студентів «допоміжних» професій для з'ясування причин вибору студентами своїх спеціальностей. Натомість вивченню мотивації до навчання студентів спеціальності «Соціальна робота» увага фактично не приділялася, зокрема не було спроб пошуку залежності між мотивацією студентів та їх професійною спрямованістю. Також не з'ясовано, чи різняться рівень та спрямованість мотивації студентів залежно від

того, в якому навчальному закладі вони опановують професію соціального працівника.

Отже, у цій статті висвітлюються рівень та спрямованість мотивації студентів спеціальності «Соціальна робота», її зв'язок із професійною спрямованістю, а також фактори, що впливають на наявний стан мотивації студентів до навчання.

Аналіз останніх публікацій з проблеми мотивації

Мотивація студентів, як зазначають вчені, не є однорідною і залежить від багатьох чинників: індивідуальних особливостей студентів, характеру найближчої референтної групи, рівня розвитку студентського колективу [2; 6]. З іншого боку, мотивація завжди є відображенням поглядів, ціннісних орієнтацій, установок того соціального прошарку, представником якого є людина. Тому можна стверджувати, що умовою та

джерелом пізнавальної, наукової, суспільної активності студентів є складна структура мотивів.

Протягом останніх десятиліть явище мотивації до навчання досліджувалося неодноразово. На думку вчених, загальними мотивами студентів до навчання є пізнавальні та професійні, а також прагматичні мотиви, що опосередковано стосуються змісту та процесу навчальної діяльності, причому останні вважалися характерними для студентів, що погано вчаться [7]. Проте на сучасному етапі зростаючий інтерес до вищої освіти серед молоді має прагматичну основу, диплом про вищу освіту для студентів набуває дедалі більшої цінності, натомість цінність знання падає, констатується слабка вираженість навчально-професійної мотивації студентів [3].

Дослідження мотивації студентів - психологів, соціальних педагогів, соціальних працівників, тобто студентів «допоміжних» професій, зосереджувалося здебільшого на мотивації до вступу на ці спеціальності. Так, виявилось, що провідними мотивами вибору професії психолога є мотив самовиховання, соціального престижу та пізнавальний, а також мотиви комунікації та матеріальний [4]. Майбутні соціальні педагоги та соціальні працівники вказали на збіг обставин, випадковість при виборі професії та бажання отримати будь-яку вищу освіту [1]. Основною цінністю при виборі професії соціального працівника є цікава робота у майбутньому, а на другому місці - можливість проявити себе та пристойна зарплата, на третьому - можливість розвивати власні здібності [5].

Загальний аналіз досліджень мотивації студентів «допоміжних» професій дає підстави для узагальнень, що у студентів мотивами до вступу були як пізнавальні, соціальні мотиви, так і мотиви досягнення; як внутрішні (привабливість для студента професії соціального працівника чи психолога), так і зовнішні (спонукання батьків, друзів тощо). Проте частина студентів має низьку мотивацію до здобуття зазначених професій, адже вони випадково обрали ці спеціальності через погану поінформованість щодо специфіки професій та без урахування власних схильностей та здібностей, тобто без урахування професійної спрямованості.

Методологія дослідження

У дослідженні було використано такий метод збирання даних, як опитування, що проводилося у два етапи шляхом анкетування та інтерв'ювання.

На етапі анкетування було використано анкету «Мотивація до навчання у ВНЗ» Т. Ільїної та методика «Професійна спрямованість особистості» Дж. Холланда, що дало змогу з'ясувати

наявність у мотиваційному комплексі студентів окремих мотивів до навчання, а також їх (студентів) професійну спрямованість. На другому етапі із використанням схеми напівструктурованого інтерв'ю було опитано студентів - представників кожного з навчальних закладів, що взяли участь у дослідженні. Цей метод дав можливість вивчити фактори, що детермінують наявний стан мотивації майбутніх соціальних працівників.

Загалом у опитуванні взяло участь 105 студентів. Респондентів обирали за принципом вибірки доступності, до якої увійшли студенти третіх та випускних (спеціалісти, магістри) років навчання зі спеціальності «Соціальна робота» Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (ВМУРЛУ), Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (КНУ) та Національного університету «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА). Це дозволило здійснити порівняльний аналіз мотивації студентів різних навчальних закладів із різною тривалістю навчання (зокрема, термін підготовки магістрів у НаУКМА є дворічним) та спрямованістю (наприклад, у КНУ більшу увагу звертають на психологічну складову підготовки майбутніх соціальних працівників), а також враховуючи престижність навчального закладу (що може тією чи іншою мірою впливати на отримання диплому саме цього закладу, а не іншого) тощо.

Залучення до вибірки студентів третього та випускних років навчання зумовлено тим, що вони (порівняно з першо- та другокурсниками) мають краще уявлення про особливості професії соціального працівника та завдяки практиці мали змогу з'ясувати відповідність власних нахилів та здібностей вимогам до фахівця цієї професії. Тому на цьому етапі навчання студенти краще усвідомлюють правильність чи помилковість вибору професії, що може впливати на вмотивованість до навчання загалом та на спрямованість на отримання знань, здобуття професії або ж отримання диплому [2; 8].

Актуальні мотиви до навчання студентів спеціальності «Соціальна робота»

Результати дослідження свідчать, що загалом мотивація до навчання у студентів спеціальності «Соціальна робота» є невисокою, а провідними мотивами до навчання є ті, що лише опосередковано стосуються навчальної діяльності (рис. 1). Зокрема, використання анкети «Мотивація навчання у ВНЗ» Т. Ільїної дало змогу виявити, що фактично провідним мотивом до навчання студентів є отримання диплому (у середньому 7,1 бала із 10 можливих). Водночас прагнення набувати нових знань також суттєво впливає на мотивацію студентів до навчання (у середньому

7,7 балів із максимально можливих 12,6). Це вказує на те, що студенти, усвідомлюючи потребу вищої освіти, розуміють, що важливо не лише формально отримати диплом, а по завершенні навчання володіти певним набором знань та навичок, що в подальшому знадоблять у майбутній професійній діяльності.

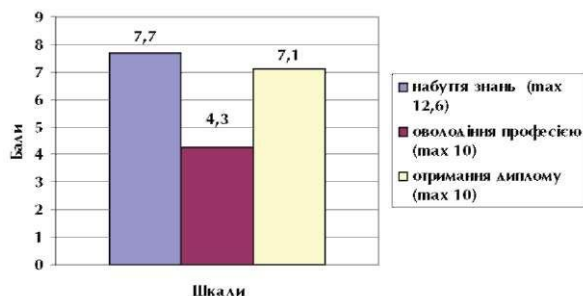

Рис. 1. Мотивація до навчання студентів зі спеціальності «Соціальна робота» (N = 105)

З іншого боку, спостерігається низький рівень мотивації до здобуття саме професійних знань, тобто знань із соціальної роботи, на що можуть впливати неадекватний вибір спеціальності при вступі, усвідомлення невідповідності очікувань студента до навчання на цій спеціальності тощо.

Окрім того, було виявлено певну відмінність у мотивації до навчання між студентами трьох навчальних закладів, що взяли участь у дослідженні (табл. 1). Так, студенти КНУ найбільше вмотивовані навчатися (середній бал 8,0 із максимально можливих 12,6), проте вони також більше, ніж їхні колеги, бажають отримати диплом про вищу освіту (середній бал 7,7 із максимально можливих 10), що може пояснюватися усвідомленням престижності їхнього навчального закладу. Також у студентів цього університету вищою є зацікавленість у опануванні професійних дисциплін, що може бути зумовлене особливістю підготовки соціальних працівників у цьому закладі - у програмі значною є частка психологічних дисциплін.

Таблиця 1. Мотивація до навчання студентів зі спеціальності «Соціальна робота»

Провідний мотив (максимальний бал)	ВНЗ		
	КНУ (N = 33)	НауКМА (N = 46)	ВМУРЛУ (N = 26)
Набуття знань (12,6)	8,0	6,9	8,1
Оволодіння професією (10)	4,9	4,0	4,1
Отримання диплому (10)	7,7	6,6	7,1
Всього за шкалами (32,6)	20,6	17,5	19,3

Як впливає з табл. 1, загалом мотивація студентів спеціальності «Соціальна робота» у всіх

навчальних закладах не є високою. Адже сумарна максимальна кількість балів за анкету Т. Ільїної становить 32,6. У той час як у представників кожного навчального закладу він був значно нижчим, коливаючись від 20,6 балів у студентів КНУ до 17,5 - у студентів НауКМА.

Слід також звернути увагу на те, що у табл. 1 наведено узагальнені дані, в той час як у студентів кожного навчального закладу можна спостерігати як зовсім низьку мотивацію до навчання (в окремих студентів), так і досить високу, де переважання того чи іншого мотиву є незначним. Було виявлено, що деякі студенти зовсім не зацікавлені в опануванні професією, набутті знань чи отриманні диплому, відповідно провідними у них є інші мотиви. Так, семеро студентів набрали максимально можливі бали за шкалою «набуття знань», а ще три студенти - за шкалою «оволодіння професією».

Різниця у мотивації між студентами різних років навчання не є суттєвою, адже, наприклад, за шкалами «оволодіння професією» та «набуття знань» студенти обох зазначених груп набрали майже однакову кількість балів. Проте, як видно з рис. 2, студенти третього року навчання значно більше зацікавлені в отриманні диплому, ніж їхні старші колеги.

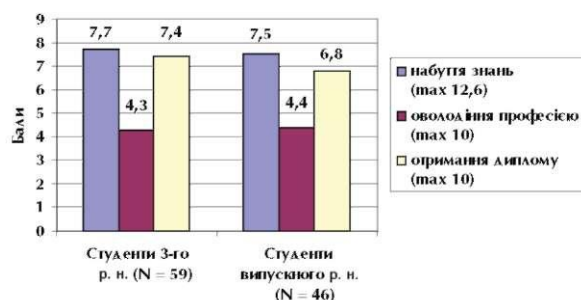

Рис. 2. Порівняння мотивації студентів 3-го та випускного років навчання

Більшість (78,1 %) майбутніх соціальних працівників намагаються самостійно здобувати додаткові знання, які, на їхню думку, знадоблять їм у майбутній професії, а майже 86 % переконують, що вивчають навчальний матеріал не стільки для формального вивчення предметів, скільки для підвищення рівня професіоналізму. Така кількість позитивних відповідей може свідчити про значне місце пізнавального та професійного мотивів у мотиваційній структурі студентів. Проте це дещо суперечить описаним вище результатам анкетування за шкалами.

Вартим уваги є те, що майже половина опитаних (53,33 %) вагалася, яку саме спеціальність обрати при вступі до університету. Це може частково пояснювати, чому 60 % студентів не впевнені у тому, чи правильно обрали спеціальність.

Усвідомлення цього, мабуть, спричинює досить низьку мотивацію до опанування професії соціального працівника, адже, якщо студента майбутній фах не надто цікавить, то він навряд чи докладатиме зусиль до її опанування. Варто звернути увагу, що більше третини респондентів (38,1 % опитаних) визнають, що протягом навчання їм неодноразово спадало на думку змінити спеціальність.

Використання методики «Професійна спрямованість особистості» Дж. Холланда дало змогу з'ясувати, що серед студентів - майбутніх соціальних працівників превалюючим є соціальний тип особистості (44 із 105). Досить часто зустрічаються студенти із артистичним (42) та підприємницьким (21) типами, що є близькими за характеристиками до соціального (рис. 3). Це може свідчити про адекватність вибору фаху та відповідність схильностей та здібностей більшої частини студентів професії соціального працівника.

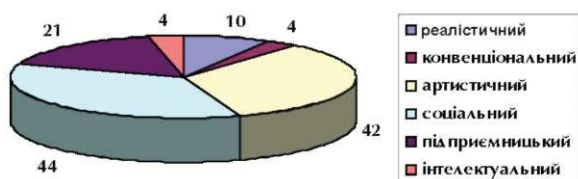

Рис. 3. Типи особистості студентів зі спеціальності «Соціальна робота» (за кількістю випадків домінування певного типу (N = 105), у респондента можливе домінування більше одного типу особистості)

Важливо зазначити, що в окремих студентів однаково домінують кілька типів особистості. Це може свідчити, з одного боку, про недостатню сформованість професійної спрямованості цих студентів, а, з другого - про різнобічну їх розвиненість, схильності та здібності до різних видів діяльності.

З'ясувалося, що належність студента до того чи іншого типу особистості впливає на його переконаність у правильному виборі професії (табл. 2). Так, студенти із соціальним типом особистості здебільшого впевнені, що не помилилися у виборі професії (44 із 105), на відміну від їхніх колег з іншими типами особистості, які вважають, що неадекватно обрали спеціальність.

Таблиця 2. Професійна спрямованість студентів та їх впевненість у правильному виборі професії

Тип особистості	Кількість студентів за типами	Впевнені у правильному виборі професії
Реалістичний	10	2
Інтелектуальний	4	2
Конвенціональний	4	2
Соціальний	44	27
Підприємницький	21	3
Артистичний	42	15

Аналіз інтерв'ю студентів показав, що на їхню мотивацію до навчання впливає низка як внутрішньо, так і зовнішньо обумовлених факторів. Так, до безпосередніх мотивів, зумовлених процесом та змістом навчальної діяльності, було віднесено:

- пізнавальні мотиви (орієнтація на оволодіння новими знаннями);
- професійні мотиви (бажання опанувати знання та навички зі спеціальності);
- потреба у постійному саморозвитку та самовдосконаленні;
- усвідомлення відповідності власних схильностей та здібностей до вимог професії;
- можливість допомагати людям.

Проте виявилось, що більшою мірою на мотивацію впливають саме опосередковані мотиви, що дають можливість задовольняти потреби, які не стосуються безпосередньо змісту навчальної діяльності:

- усвідомлення важливості та престижності вищої освіти;
- усвідомлення перспективності професії;
- широкі можливості, які дає спеціальність для подальшого навчання та працевлаштування;
- усвідомлення важливості опановуваної професії;
- прагнення завершити розпочате;
- можливість вирішити власні проблеми під час навчання.

Також було виявлено, що суттєво впливає на мотивацію до навчання студентів - майбутніх соціальних працівників низка зовнішніх факторів. Зокрема, наявність дисциплін, що, на думку студентів, не стосуються спеціальності, негативно впливає на бажання вчитися. Хоча респонденти відзначали й брак окремих дисциплін у програмі підготовки соціальних працівників (такі як маркетинг, фандрайзінг тощо).

Загалом студенти задоволені побудовою та змістом навчальної програми, що дедалі більше зацікавлює їх професією соціального працівника. Вони наголошували на важливості практики, яка дає змогу використати набуті ними теоретичні знання, усвідомити правильність вибору професії, визначитися із подальшою спеціалізацією тощо. Також більшість респондентів зазначили, що високий професійний рівень викладачів та їхнє партнерське ставлення до студентів позитивно впливають на зміцнення внутрішньої мотивації до навчання.

Окрім того, для більшості суттєвим стимулом до навчання є задоволеність участю у тренінгах як інтерактивних формах навчання. Під час тренінгів студенти відпрацьовують професійні навички, з'ясовують певні особистісні проблеми, що сприяє їхньому самовдосконаленню, допомагає зрозуміти та прийняти себе як осо-

бистість. Також завдяки використанню тренінгових форм навчання студенти набувають такого уміння, як рефлексія, що є важливим для професіоналів, які працюють у сфері «людина-людина».

У ході інтерв'ювання з'ясувалося, що професійна спрямованість, тобто схильність до певних видів діяльності, може полегшувати опанування фаху. Хоча багато залежить і від особистісних якостей студента (наполегливість, прагнення до саморозвитку тощо) та тих цілей, які він ставить перед собою в процесі навчання. Відсутність схильності до професії може впливати на тривалість опанування знань та навичок і вимагатиме від студента більших зусиль порівняно з тими, хто має схильність до фаху. Оскільки соціальна робота вважається багаторівневою, багатогранною діяльністю і передбачає наявність різних здібностей, схильностей та особистісних рис у соціальних працівників, то навіть та людина, що не має схильності бути практичним працівником, може знайти себе в інших сферах соціальної роботи (адміністративній, дослідницькій, тренінговій тощо).

Висновки

Мотивація до навчання студентів спеціальності «Соціальна робота» загалом є невисокою. Провідним мотивом до навчання у більшості студентів є опосередкований мотив навчальної діяльності - отримання диплому. Пізнавальні та

професійні мотиви становлять значно меншу частку в мотивації студентів.

Більшість студентів, що здобувають професію соціального працівника, належать до соціального, артистичного та підприємницького типів, що говорить про їхню професійну спрямованість на ті види діяльності, які передбачають можливість встановлення тісного контакту із навколишнім соціальним середовищем, наявність соціальних умінь, гнучкості, оригінальності, активності, гуманності, тактовності. Це може свідчити про адекватний вибір ними професії.

Відповідність професійної спрямованості вимогам самої професії хоч і полегшує опанування професійних знань та навичок, проте суттєво не впливає на мотивацію до навчання.

Основними факторами, що детермінують наявний стан мотивації до навчання студентів спеціальності «Соціальна робота», є бажання отримати диплом навчального закладу, що вважається престижним у суспільстві; усвідомлення перспективності опановуваної професії та широким можливостей для працевлаштування, які дає фахове навчання.

Позитивно впливають на внутрішню мотивацію високий професійний рівень викладачів та їхнє партнерське ставлення до студентів, а також задоволеність студентів побудовою та змістом навчальної програми, що включає практику та інтерактивні форми навчання і дає можливість здобути значний практичний досвід.

1. Албегова И. Ф. Исследование мотивации социальных работников // Социологические исследования. - 2005. - № 1. - С. 78-81.
2. Багдасарьян Н. Г., Немцов А. А., Кансузян Л. В. Послеузовские ожидания студенческой молодежи // Социологические исследования. - 2003. - № 2. - С. 22-26.
3. Добровольська Л. П. та ін. Формування мотиваційної сфери навчання майбутніх педагогів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php?t=376&view=previous&sid=a05d2a5fdf2d9834121454ae123ffc95>.
4. Коць М. О. Мотивація професійного самовизначення першокурсників - майбутніх психологів // Практична психологія та соціальна робота. - 2007. - № 9. - С. 57-60.
5. Музиченко Л. Самовизначення і професійне середовище // Соціальна психологія. - 2003. - № 2. - С. 112-119.
6. Попов В. А., Кондратьева О. Ю. Изменение мотивационно-ценностных ориентаций учащейся молодежи // Социологические исследования. - 1999. - № 6. - С. 96-99.
7. Реан А. А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая психология. - СПб.: Питер, 2000. - 416 с.
8. Сидоров В. Навчання практиці соціальної роботи в Україні: шлях до Європи // Соціальна політика і соціальна робота. - 2002. - № 3-4. - С. 15-25.

Slobodyan Tetyana

THE MOTIVATION TO STUDIES OF SOCIAL WORK STUDENTS

The paper presents the results of the research of Social Work students' motivation to studies. In particular, the leading students' motives of the speciality and the dependence of the motivation on the year of study and on the educational institution, where the profession is received - were determined. Also the students' professional orientation and its correlation with the motivation; as well as other factors, which have influence on the apparent state of students' motivation to studies - were disclosed.